

Nr 43.

Av herr **Andersson, Alfred, m. fl.**, om *framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk.*

Ett av de allra viktigaste spörsmålen på den aktuella jordpolitikens område är det, som avser förstärkning av ofullständiga jordbruk. Detta kan i vissa fall ske genom förbättringsåtgärder inom det ofullständiga jordbrukets gamla gränser genom nyodling, betesförbättring, stenröjning, jordkörning eller torrläggning. Dessa åtgärder ha enligt statsmakternas beslut i olika sammanhang bl. a. vid den senaste egnahemsreformens genomförande, ansetts vara av sådan vikt, att de redan före kriget, trots den då rådande goda tillgången på livsmedel, borde kraftigt understödjas. De skäl, som därvid åberopats, äga alltså full giltighet. Därtill kommer i nuvarande situation behovet av en så stark utökning av vår livsmedelsproduktion som möjligt. I den mån de mindre jordbrukarna eller annan arbetskraft på landsbygden på grund av kristiden komma att sakna full sysselsättning, erbjuder också detta arbetsfält en stor reserv av produktivt arbete. Därvid bör även beaktas de arbetstillfällen, som i vissa fall följer med iståndsättandet av byggnaderna i samband med jordbruksjordens utvidgning. Allt detta talar för, att arbetet med de ofullständiga jordbrukens komplettering i nuvarande läge bör bedrivas i största möjliga omfattning.

I många fall är det emellertid omöjligt att komplettera ett ofullständigt jordbruk genom förstärkningsåtgärder inom de gamla gränserna. Då återstår endast möjligheten, att på ett eller annat sätt anskaffa tillskottsjord i form av åker, odlingsmark, betesmark eller skogsmark. Erfarenheten har visat, att det i många fall är mycket svårt att få köpa sådan mark till rimligt pris, även i de fall då tillgång på jord finnes. Orsaken är givetvis den, att man i detta fall knappast kan tala om en fri marknad på jord. Det rör sig nämligen i regel om något bestämt jordstycke, som är så beläget, att det kan frånskiljas den gamla fastigheten och läggas till ett ofullständigt jordbruk. Antingen vill ägaren alls inte sälja jord, även om den utan större olägenhet kan undvaras inom hans egna ägogränser, eller också, om försäljning kommer ifråga, blir det ofta till ett alltför högt pris. Visserligen kan ett stycke tillskotts jord, som ger dess nye ägare möjlighet att bättre utnyttja sin egen och familjens arbetskraft och realkapital vara för honom så eftersträfvansvärt, att han vill betala ett ganska högt överpris för detsamma. Men det är icke från samhällets synpunkt önskvärt, att en sådan överbetalning i större utsträckning äger rum. Därigenom får nämligen den utökade fastigheten i många fall en så hög skuldbelastning, att syftet med jordbrukets komplettering blir förfelat för en lång tid framåt.

I ett sådant fall som det ovan antydda borde en möjlighet till expropriationsförfarande vara berättigat. 1936 års egnahemsutredning, som ingående prövade denna sak kom också till detta resultat. Utredningens förslag om en utvidgning av den allmänna expropriationslagen gällde endast jord för förstärkning av ofullständiga jordbruk. Detta syftes förverkligande ansåg utredningen vara av ett lika stort allmänt intresse som de övriga ändamål, för vilka jord nu får exproprieras. Då det i första hand gäller att tillgodose de mindre jordbrukares behov, vilkas ekonomi är svag och då dessa enligt gällande lagstiftning böra kunna påräkna egnahemsorganens stöd för jordbrukets utvidgning, ansåg egnahemsutredningen, att expropriation endast borde tillgripas i de fall, då vederbörande egnahemsorgan ansåg förvärvet berättigat. En på dylikt sätt kringskuren expropriationslag borde dock kunna tillgodose det syfte det här gäller att realisera.

Utän tvivel blir en dylik lagstiftnings betydelse störst genom den indirekta verkan, som den får. När möjligheten till expropriation finnes, kan en direkt uppgörelse emellan säljare och köpare, eventuellt genom egnahemsorganens förmedling, lättare ernås. Förutsättningen härför är emellertid, att den exproprierade jorden inte kommer att betinga ett orimligt högt pris. Detta torde inte kunna realiseras på annat sätt, än att staten svarar för hela expropriationskostnaden. Då expropriationsförfarandet inte får inledas i annat fall, än då ett statligt organ prövat saken och funnit åtgärden berättigad, synes en dylik anordning kunna förordas. Därigenom blir lagens indirekta verkningar större och hjälpen åt vederbörande jordbrukare mera effektiv.

Där det övervägande antalet jordbruk i en bygd äro ofullständiga, är det givetvis omöjligt att utöka dem på annat sätt än genom sammanslagning. Detta kan som regel endast ske i den mån som de mindre jordbruken av en eller annan anledning gå i handel. Vid hushållningssällskapens ombudsmöte förra hösten förelåg en motion från Blekinge om förköpsrätt då ett dylikt jordbruk går i handel och befunnes lämpligt att läggas till andra brukningsdelar. Ombudsmötet, som anslöt sig till tanken på en dylik förköpsrätt, yttrade i en skrivelse till Kungl. Maj:t.

»Den inlösningsrätt motionen avser skulle innebära, att då en till ett ofullständigt jordbruk gränsande fastighet, som lämpar sig att — för vinnande av familj jordbruk — sammanslås med förstnämnda fastighet eller uppdelas mellan flera dylika fastigheter, utbjudes eller eljest blir föremål för försäljning, vederbörande egnahemsnämnd eller — genom dess förmedling — ägarna av det eller de ofullständiga jordbruk, varom här är fråga, skola få företräde till inköp av den utbudna fastigheten för det pris, till vilket den eljest skulle komma att försäljas. Ombuden vilja förordna en utredning av denna fråga, varvid särskilt synes böra uppmärksammas den av motionären framhållna svårigheten att praktiskt ordna ifrågavarande inlösningsförfarande, så att det därmed avsedda resultatet nås. Ombuden förutsätta liksom motionären, att de anspråk på företrädesrätt till fastighet, vilka kunna göras gällande av anhöriga till säljaren, särskilt beaktas vid en eventuell utredning i ämnet.»

En dylik förköpsrätt bör i många fall kunna komplettera en expropriationslag av det slag, som egnahemsutredningen föreslagit.

Samtliga de olika slag av åtgärder, som ovan omtalats, kunna i många fall behöva tillgripas för att komplettera ett eller flera jordbruk i en bygd. Ett målmedvetet och planmässigt arbete på detta område förutsätter därför, att frågorna om expropriation och förköpsrätt av jord till förstärkning av ofullständiga jordbruk få en snar och positiv lösning. Vid 1939 års riksdag anslöt sig också statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet i princip till egnahemsutredningens förslag om expropriation för detta ändamål. Det heter bl. a. å sid. 68—69 i proposition nr 236 till 1939 års riksdag:

»Att underlätta en sådan komplettering genom en lagstiftning av nu föreslagen innebörd synes såtillvida behöva väcka mindre betänksamhet, som expropriation icke skulle medgivas, om genom densamma avsevärd olägenhet skulle tillskyndas ägaren av åsyftad mark. Expropriation skulle icke bli aktuell i andra fall än då en jordägare, på vilken expropriationslagen vore tillämplig, utan tillräckliga skäl motsatte sig försäljning av ett mindre jordområde till någon, som vore i behov härav för att förstärka sitt ofullständiga jordbruk.»

Emellertid ansåg statsrådet, att denna sak icke skulle hinna granskas av lagrådet och ingående prövas av Kungl. Maj:t i sådan tid, att förslaget kunde föreläggas 1939 års riksdag. Jordbruksutskottet anslöt sig i sitt utlåtande nr 83 till departementschefens ståndpunkt och tillade för egen del: »Utvecklingen torde enligt utskottets uppfattning ha gått i den riktningen, att viss överskottsjord från större egendomar bör göras åtkomlig för att tillgodose de ofullständiga jordbrukens behov av ägoutvidgning.»

Med stöd av vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om att förslag till expropriation och förköpsrätt av jord, som behövs för komplettering av ofullständiga jordbruk, snarast möjligt måtte föreläggas riksdagen.

Stockholm i januari 1941.

Alfred Andersson.

Th. Nilsson.

J. Hansson.

Emil Ahlkvist.

Axel Leander.

Nils Olsson.

Lage Svedberg.

Rud. Anderberg.

Sven V. Hansson.